

- A *Szegedi Frissülés* 1915. jún. 4-i száma.
 A *Szeged és Vidéke* 1916. máj. 29-i, az aug. 13-i, illetve az 1916. máj. 26-i száma.
 A *Szegedi Napló* 1915. máj. 27-i és a júl. 25-i és az 1916. máj. 28-i száma.
 Somogyi Könyvtári Műhely 1973: KLÁRALVÍ ALADÁR: *A repülés történetének szegedi emlékei*.
 v. MADARÁSZ L.: *Repülők a világháborúban. Hadtörténelmi Közlemények*, 1928. III–IV.

- KAKUSZI JÓZSEF: Száva Péter visszaemlékezése a kezdetekre. *Magyar Szárnyak* 1992. évf.
 GAÁL ENDRE: *Szeged története*. 3/1. kötet. 366.
 Átirat a Városi Térítési Bizottságnak. 1915. február 10. *Csongrád Megyei Levéltár*. Közúti Vaspálya Igazgatóság levelei 1915.
Csongrád Megyei Levéltár. A rókusi repülőgép javítóműhely helyszínrajza – 1921. A visszaadási jegyzőkönyv melléklete.

Téka

Egy várépítész életútja

DOMOKOS GYÖRGY:

*Ottavio Baldigara – Egy itáliai
várfundáló mester Magyarországon.*
 Budapest, 2000, Balassi Kiadó.

* * *

Domokos György hiánypótló szándékkal írt tanulmányt a híres XVI. századi olasz várépítész, Ottavio Baldigara életéről. Munkájához alapul az Osztrák Állami Levéltárban végzett kutatásai szolgáltak. A neves hadmérnökről még nem jelent meg átfogó, a fellelhető forrásokat teljes mértékben felhasználó tanulmány, „ez bátorított arra, hogy részletesebben utánajárjak a Baldigarák történetének, és a meglévőket további adatokkal kiegészítsem” – írja a szerző.

A 160 oldalas munka a rövid bevezető után három fő részből áll:

A hadügyi forradalom és az olasz rendszer

Európában a XVI–XVII. század folyamán döntő jelentőségű változások történtek a hadviselésben: megjelentek és elterjedtek a korszerű lőfegyverek, az olasz rendszerek bevezetésével gyökeresen átalakult a várépítészeti technikája, s nagymértékben meg-növekedett az európai hatalmak hadseregeinek létszáma. Sokat vitatott téma ma is a

hadtörténészek körében, hogy az olasz rendszerek megjelenésének mekkora szerepe volt ebben a folyamatban. Egyes nézetek az új típusú várépítészetet teszik az egész folyamat középpontjába, s ebből vezetnek le az egész hadügyi forradalmat, ti. például az olasz rendszerű erődök sikeres ostromához jóval több ember kellett, vagyis ez a fő oka a hadseregek ugrásszerű létszámnövekedésének. Más vélemények ezt tagadják, szerintük az olasz rendszer csak egyik alkotóeleme a változásoknak. Domokos szerint az olasz rendszer fontos része a hadügyi forradalom jelenségegyüttesének, de szerepét nem lehet pusztán technikai megközelítésben vizsgálni, csak a többi politikai, gazdasági és katonai elemmel együtt, azokkal kölcsönhatásban. A szerző ezután tömören vázolja az ó- és az újolasz rendszerű várépítészeti jellemzőit, sajátosságait, a kötet végén ábrákkal kiegészítve.

Ottavio Baldigara élete és tevékenysége

Ebben a fejezetben megismerhetjük az itáliai hadmérnök életútját, részletesen bemutatva két legfontosabb magyarországi alkotását: Eger és Érsekújvár modernizációját. Baldigara ezeknél az erősségeknél személyesen vezette a munkálatokat. Mindkét esetben egy elavult várat kellett a kor hadá-

szati követelményeinek megfelelően átépítette. A tanulmány külön részben tér ki azokra a nehézségekre, amelyekkel minden magyarországi várépítésznek szembe kellett néznie: az állandó pénzhányra. A bécsi udvar sokszor még a végvárakban állomásozó katonák élelmezését sem tudta megoldani (akik néha szó szerint éheztek), nemhogy óriási összegeket fordítson a nagy horderejű építkezésekre. Ez volt a legfőbb hátráltatója a török elleni modern végvárrendszer kialakításának. A fejezet tartalmazza Eger és Érsekújvár átépítésének technikai részleteit, részletesen ismerteti Baldigara terveit, a munkálatok során tett észrevételeit, s vitát más hadmérnökökkel. Az olasz mester más váraknál is közreműködött mint szakértő, tanácsadó: szerepe volt Munkács, Kisvárdá, Kálló és Várad megerősítésében is.

Forrásközlés

A tanulmány jelentős részét kitevő források kiegészítik és alátámasztják az addig leírtakat. Elolvashatjuk Baldigara jelentését a szatmári erőd kiépítésének terveiről, kine-

vezési okmányát az egri vár építőmesterévé, a kállói várral kapcsolatos terveit, véleményét az egri építkezés körülményeiről, stb. Leveleiben a magas szintű szakmai fejtegetéseken kívül az egyik fő téma állandó neheztelése az udvar felé a már említett pénztelenség miatt. (Valóban megalázó lehetett számára, hogy például az egri belső vár esetében az általa tervezett öt modern fülesbástyából mindössze kettő épülhetett meg – de azok sem az eredeti tervek alapján, hanem csak jelentős egyszerűsítések után.)

A három fő részen kívül megismerhetjük Ottavio Baldigarát családját, magyarországi ténykedését kronológiai sorrendben, s a témával foglalkozók számára igen értékesek a közölt képek is: az egri, érsekújvári, kállói tervrajzok, sáncmetszetek, stb. Összefoglalva: Domokos György tanulmányának kiadása méltó tisztelgés a XVI. századi hadtörténet és várépítészet egyik legkiválóbb alakja előtt. A könyv egyetlen hibája – vagy éppen ez mutatja sikerét –, hogy elég nehezen beszerezhető.

PETŐ BÁLINT

Hadtörténetírásunk régi adóssága

SZIJJ JOLÁN (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó.

* * *

A magyar hadtörténetírás régi adósságát pótolta azzal, hogy kiadta hazánk első világháborús szereplését bemutató lexikont. Testvérkönyvével, a *Magyarország a második világháborúban* című lexikkal együtt kiváló szakkönyvként szolgál mind a kutató, mind pedig a hobbi-történész számára. Talán furcsának tűnik, hogy a két könyv testvérköteteci egymásnak, de azt hiszem, bátran állíthatom, két rendkívül hasonló

kiadványról van szó. Nem csak azért, mert mindegyik egy-egy világéget mutat be címszavain keresztül, hanem mert szerkezetileg, kivitelét tekintve és a szerzőgárda hasonlósága miatt is ikrek ezek a kiadványok.

A minden szempontból hiánypótló alapmű tartalmilag két fontos részre osztható. Fő részét természetesen a szócikkek alkotják, melyek felölelnék a korszakkal összefüggő szinte minden lényeges témát. Eltérően az előtte megjelent második világháborús lexikontól, azért ez a kötet sajátos helyzetben van: noha a korszak nagyjából ugyanakkora időintervallumot ölel fel, mint idősebb párja, mégis vaskosabbra sikeredett. Talán

mert több idő állt rendelkezésre hogy kidolgozzák? Lehetséges. De emellett más okok is vélelmezhetők. Magyarország szereplése a Nagy Háborúban nem tárgyalható az osztrák szereplés nélkül, ami azt is jelenti, miközben Magyarországot a II. világháborúban kishatalomként látjuk viszont – s talán a vékonyabb kötet is ezt jelzi? – jelen esetben az Osztrák–Magyar Monarchia – legalábbis európai szinten – mindenképp nagyhatalomnak számított. Másrésztől, a szócikkek nemcsak az első világháborút dolgozzák fel, hanem bepillantanak az megelőző és az utána következő korszakba is. Mivel egy nagy alkotócsoporthoz tartozik a kötet, ezt jelzik a könyv elején is, a szerzők felsorolásával, s láthatjuk a szócikkeknek is, az illető cikket kidolgozó szerző nevének feltüntetésével. A megértést segítik, illetve illusztrálják szöveget a műben felhasznált fotók, rajzok, térképek illetve eredeti dokumentumok másolatai. Noha hadtörténeti munkáról van szó, tájékozódhatunk a korszak fontosabb diplomáciai eseményeiről, politika történeti vonatkozásokról, illetve a háború kimenetelével összefüggő más történetesekről (pl.: nemzetiségi mozgalmak).

Tartalmitlag másik fontos rész a mellékletként közölt táblázatok, kronológia és bibliográfia, amit egy egyszerűbb tárgykörmutató egészít ki. Noha egy lexikon esetében fő hangsúly a szövegeken van, a mellékletekben is fontos információkat találunk. Az ötvenoldali táblázatok bemutatják a szemben álló felek fegyverzetét, – fegyvertípusainak, lőszerreinek legfontosabb jellemzőit, a magyar fegyveres erők – Monarchia, néphadsereg, Vörös Hadsereg – hadrendjeit. Illetve a hadviselő felek rendfokozatait. A könyvben fellelhető térképekről külön jegyzék tájékoztat. A kronológia 1867-től 1922-ig sorolja fel a világháborúval összefüggő katonai, politikai, diplomáciai eseményeket. Súlypontja természetesen a világháború évein illetve az azt követő

1919–1920-as éveken van, amit a kronológia részletessége is mutat. Tehát a háborún kívül részletes időrendet kapunk a forradalmak és a tanácsköztársaság hadi eseménytörténetéről is. A magyar és a nemzetközi szakirodalomról tájékoztat a kronológiát követő tájékoztató bibliográfia.

Tartalmát tekintve kiváló munka azonban éles ellentétben áll magának a könyvnek a kivitelével. Égett, gyenge minőségű fotók, amik aligha csak az eredeti kép minőségével hozható összefüggésbe, melyeken a foltoktól és a gyenge felbontástól gyakran alig lehet látni valamit. A számítógéppel rajzolt vagy eredetinek látszó térképek és dokumentumokkal is hasonló a helyzet. Sokszor élvezhetlenné teszi a látványt, s használhatatlanná az illusztrációt. A tördelési munkálatok során oda lehetett volna ezekre figyelni, s máris színvonalasabb könyv készült volna, hiszen a képanyag – mely tartalmitlag mindenképp figyelemreméltó – kivitelét tekintve egy inkább egy kezdő iskolatársat, mint egy komoly tudományos kiadványt sejtet. Kivitelét tekintve másik sarkalatos pont, amire felhívnám a figyelmet, a szöveg szerkesztésével kapcsolatos. Az egy dolog, hogy a képeket nagyobb méretben – és újra mondom, jobb minőségben – jobb lett volna betördelni, de a szöveg is hagy némi kívánnivalót maga után. Legalább a korrekció során felfedhetők lettek volna a kötőjelek és az évszámok tömeges hibái.

A kivitelétől eltekintve azonban – ahogy már írtam is – mindenképpen alapmunka született, melynek talán következő kiadásai esetleg javított kivitelben készülve mindenki megelégedésére szolgálhatnak. Addig is elégedjünk meg a meglévővel, amelynek beszerzését minden történelmi érdeklődésűnek ajánlom, a szakértőknek pedig egyenesen kötelezőnek tartom. Persze ehhez azért az érdeklődésen és az elhivatottságon kívül kell 4500 forint is.

KISS GÁBOR FERENC